

БОЙКО О. М.,

кандидат юридичних наук,

суддя

(Дніпропетровський районний суд

Дніпропетровської області)

УДК 342.922 (477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.91>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ВЛАДИ У США

У статті здійснено порівняльно-правовий аналіз особливостей формування та розвитку судової влади у США. Автор наголошує, що для сучасної України досвід США є доволі важливим, оскільки ми прагнемо розбудувати таку судову систему, яка буде ефективною та людиноцентричною. Встановлено, що роль судової влади у США чітко окреслена відповідними межами, які визначаються фактом наявності правового спору. Зазначено, що структура та порядок функціонування судової влади у США засновані на прецедентному праві. Аргументовано, що судова влада у США обмежена чітко формалізованими процесуальними підставами розгляду правових спорів. Було з'ясовано, що судовій владі у США відведена важлива роль у забезпеченні верховенства права, адже її рішення слугують прецедентами, тобто формують відповідну доктрину вирішення окремих категорій правових спорів. Встановлено, що залишаючись незалежною, судова влада у США впливає на законодавство через судову практику. Констатовано, що у США судова влада є достатньо ідеологізованою, адже її завдання та функції позиціонуються як невід'ємний елемент державотворення і цивілізаційного розвитку американської нації. Аргументовано, що судова влада у США є дворівневою та представлена федеральними судами і судами окремих штатів, що є своєрідною гарантією для учасників судового процесу.

Ключові слова: правовий статус суддів, правосуддя, права людини, судочинство, судовий захист, судова влада, федеральні суди.

Boyko O. M. Peculiarities of the formation and development of the judiciary in the USA

The article provides a comparative legal analysis of the features of the formation and development of the judiciary in the USA. The author emphasizes that for modern Ukraine, the experience of the USA is quite important, since we strive to build a judicial system that will be effective and human-centered. It is established that the role of the judiciary in the USA is clearly outlined by the appropriate boundaries, which are determined by the fact of the existence of a legal dispute. It is noted that the structure and procedure for the functioning of the judiciary in the USA are based on case law. It is argued that the judiciary in the USA is limited by clearly formalized procedural grounds for considering legal disputes. It was found that the judiciary in the USA is assigned an important role in ensuring the rule of law, because its decisions serve as precedents, that is, they form the appropriate doctrine for resolving certain categories of legal disputes. It is established that, remaining independent, the judiciary in the USA influences legislation through judicial practice. It is stated that in the USA the judiciary is quite ideological, as its tasks and functions are positioned as an integral element of statehood and civilizational development of the American nation. It is argued that the judiciary in the USA is two-tiered and represented by federal courts and courts of individual states, which is a kind of guarantee for participants in the legal process.

Key words: legal status of judges, justice, human rights, judicial proceedings, judicial protection, judiciary, federal courts.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Завершення судової реформи в Україні вимагає ґрунтовної інституційної підтримки, а також поглибленого вивчення досвіду держав, які мають високий рівень довіри до судової влади. Однією з таких держав є США, де існує розвинена судова система, а принципу верховенства права вже давно став визначальною засадою її функціонування. Для сучасної України досвід США є доволі важливим, оскільки ми прагнемо розбудувати таку судову систему, яка буде ефективною та людиноцентричною. Вирішення цього завдання актуалізує наукове осмислення особливостей формування та розвитку судової влади у США. Це засвідчує актуальність теми нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття. Особливості розбудови та реалізації судової влади у США досліджували: З. А. Добош, В. М. Кравчук, І. В. Пивовар, Н. В. Пильгун, Б. М. Шамрай та інші вчені. Однак динамічний розвиток законодавства та судової практики США актуалізують цю тему, роблячи її перспективним напрямом наукового пошуку.

Формування цілей статті. Метою статті є порівняльно-правовий аналіз особливостей формування та розвитку судової влади у США.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. США є одним з ключових партнерів нашої держави у різних сферах. Не є винятком і сфера забезпечення верховенства права, яка напряму залежить від функціональності судової системи, що забезпечує виконання нею покладених завдань. З 2014 року відбувається активізація цієї співпраці, а після початку повномасштабного вторгнення вона набуває ознак стратегічного партнерства. Це партнерство між Україною та США будується на спільних цінностях та взаємних інтересах і зосереджується в основному у таких сферах як: 1) безпека і оборона: військова допомога та спільні навчання; 2) економічне співробітництво: розширення доступу до ринку, покращення інвестиційного середовища та захисту інтелектуальної власності; 3) демократичні реформи: верховенство права та антикорупційні заходи; 4) енергетична безпека: співпраця з метою зменшення залежності України від російських джерел енергії; 5) гуманітарні та культурні обміни: ініціативи щодо зміцнення зв'язків між громадянами країн через культурні, освітні та професійні обміни [1, с. 83].

Необхідно відзначити, що спільні цінності є дуже важливою категорією, яка визначає пріоритетні напрями реформування різних сфер суспільного життя. Це стосується і судочинства, яке має формуватися на засадах доступності, ефективності та справедливості. Відповідні цінності є основою сучасних стратегій реформування судочинства та суміжних правових інститутів. Також вони простежуються в окремих законодавчих актах, які стосуються сфери судочинства. Так, означені цінності покладені в основу Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 08 квітня 2014 року № 1188-VII, який визначає правові та організаційні засади проведення спеціальної перевірки суддів судів загальної юрисдикції. По суті йдеться про тимчасовий посилений захід з використанням існуючих процедур розгляду питань про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності і звільнення з посади у зв'язку з порушенням присяги з метою підвищення авторитету судової влади України та довіри громадян до судової гілки влади [2].

І. В. Пивовар зауважує, що рівень довіри до суду у США є найвищий у світі, оскільки після призначення, суддя формально стає вільним від політичних впливів, оскільки його призначають довічно. Окрім цього у США автономну судову систему має кожен штат, а також діє федеральна система судів [3, с. 92]. Отже, ми маємо дворівневу судову систему, структура якої зумовлена федеративною формою державного устрою США. Однак з наукової точки зору дуже цікавою є практика уникнення політизації суддів за рахунок встановлення довічного строку повноважень. Вбачається, що ця практика спрямована на забезпечення незалежності суддів та неупередженості суду.

Н. В. Пильгун вказує, що американській судовій владі притаманні три основні принципи діяльності: 1) вона виступає арбітром у спірних питаннях; 2) вона виносить рішення

не із загальних, а лише з конкретних справ; 3) вона діє тільки у випадку, коли порушується судова справа. При чому, будь-яка фізична або юридична особа США має право у судовому порядку оскаржувати чинність будь-якого закону [4, с. 79]. Наведені принципи вказують на наступні ознаки судової влади у США:

- її роль в американському суспільстві чітко окреслена відповідними межами, які визначаються фактом наявності правового спору (це дуже конструктивна модель, адже вона характеризує роль судової влади та розкриває її конституційно-правову природу);

- її структура та порядок функціонування засновані на прецедентному праві (сконцентрованість на конкретному правовому спорі, який є дуже індивідуальним з позиції суб'єктно-об'єктного складу);

- вона обмежена процесуальним порядком (винятковість судової влади забезпечується чітко формалізованими процесуальними підставами та порядком розгляду правових спорів).

З. А. Добош зауважує, що засади організації федеральної судової влади у США визначені Конституцією 1787 року, зокрема декларується, що судова влада США надається Верховному Суду та низовим (федеральним) судам, які періодично, на основі чинного законодавства, створює Конгрес. Судді Верховного Суду та низових судів обіймають посади до періоду «незаплямованості» власної поведінки, себто не існує підстав для імпідменту. У визначені терміни отримують винагороду, яка не може зменшуватися під час перебування на посаді [5, с. 256].

Отже слід припустити, що попри безстрокове призначення у США передбачені підстави відсторонення судді від посади у разі вчинення ним правопорушення. Це логічний підхід, який стимулює правомірну поведінку суддів та забезпечує захист інтересів держави і сторін правового спору. З цього приводу В. М. Кравчук наголошує, що одним з елементів правового статусу судді є зупинення повноважень та звільнення судді з посади. Незалежно від того, яким чином призначаються судді США, звільнення з посади передбачено за кримінальні вчинки, некомпетентність, недостатність суддівської витримки та з інших суттєвих причин [6, с. 19].

Незалежність судової влади піддається ризику, коли суддям доводиться заручатися прихильністю лідерів партій та політиків, щоб отримати висунення від своєї партії. Крім того, необхідність проходити виборчий процес може відлякати найбільш кваліфікованих осіб від прагнення до суддівських посад. Для багатьох практикуючих юристів вже є жертвою відмовитися від більш прибуткової практики, щоб прийняти нижче оплачувану суддівську посаду. Зробити це, щоб взяти участь у жорсткій виборчій кампанії без будь-якої впевненості в отриманні посади, очевидно, є перешкодою для багатьох. Для чинних суддів масштабна кампанія вимагає від них проводити значний час поза межами своїх судових обов'язків [7, с. 675]. Очевидно, що певна проблема політизації судової влади, попри різні запобіжники існує у США, однак вона актуальна на етапі формування суддівського корпусу. Варто припустити, що після вступу на посаду може зберігатися певний сторонній політичний вплив.

Судова незалежність» означає різні речі для різних людей. Як мінімум, це стосується здатності суддів вирішувати спори неупереджено, незважаючи на різні виклики. Це, мабуть, найважливіше для того, щоб судді могли захищати права особистості навіть перед обличчям народного опору. Однак віра в незалежність судової влади існує у Сполучених Штатах поряд з не менш сильною вірою в демократичну підзвітність. Законодавство США спрямоване на сприяння незалежності судової влади, з одного боку, та сприяння демократичному контролю над судовою владою, з іншого [8, с. 133]. Отже, в основі формування судової влади США знаходиться принцип підзвітності, який гармонійно поєднується з принципом незалежності та неупередженості суду. Достатньо складно збалансувати вказані принципи, однак досвід США показує, що це цілком можливо здійснити.

Необхідно зазначити, що федеральні суди в США стали для багатьох учасників судових процесів пріоритетним місцем розгляду справ, але Конституція США встановлює обмеження на юрисдикцію цих судів. Багато позовів, які можуть бути подані до федеральних

судів, також можуть бути подані до судів штатів. Метою федеральної судової влади у федеральній системі правління Сполучених Штатів є забезпечення справедливого та однакового застосування прав та переваг, наданих Конституцією або федеральним законом, до всіх громадян [9, с. 88]. На нашу думку, наявність федерального рівня судової влади є своєрідним підтвердженням ефективності принципу підзвітності, який дає сторонам правового спору захищати свої інтереси.

Відзначимо, що судова влада у США має свої особливості, зокрема щодо індивідуалізації юрисдикції окремих судів. З цього приводу Б. М. Шамрай зазначає, що у США діє автономна система військових судів. У тих випадках, коли були порушені конституційні права військовослужбовця, його справа набуває державного значення, і загальний військовий суд повинен прийняти справу до свого провадження як суд першої інстанції, а Верховний Суд США може стати апеляційною інстанцією у цій справі. Зазначені принципи судового розгляду свідчать про гарантії захисту життя, свободи і власності військовослужбовців США [10, с. 25]. Це вказує на системний підхід, який орієнтований на окремі категорії сторін судової справи, що також є показником міждисциплінарності при формуванні судової влади у США.

Американський дослідник Джек Дей зазначає, що у найпростішому вигляді робота суддів полягає у врегулюванні спорів. Однак кожне судове рішення є потенційним елементом у врегулюванні, або навіть запобіганні майбутнім суперечкам. Тимчасово рішення може мати негативний вплив на закон. У довгостроковій перспективі, як прецедент, ефект може бути зовсім протилежним. Звичайно, охоплення прецеденту за межами конкретної справи розширює важливість та функцію судового процесу, і в цьому особливому сенсі, кожне рішення створює закон [11, с. 565].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному науковому напрямку. Завершуючи наше дослідження, вважаємо за необхідно зазначити наступне: 1) судовій владі у США відведена важлива роль у забезпеченні верховенства права (її рішення слугують прецедентами, тобто формують відповідну доктрину вирішення окремих категорій правових спорів); 2) залишаючись незалежною, судова влада впливає на законодавство (це відбувається через судову практику, яка візуалізує окремі недоліки законодавства); 3) у США судова влада є достатньо ідеологізованою (її завдання та функції позиціонуються як невід'ємний елемент державотворення та цивілізаційного розвитку американської нації); 4) судова влада у США є дворівневою та представлена федеральними судами і судами окремих штатів (це своєрідна гарантія для учасників судового процесу, адже забезпечує право на перегляд судового рішення). Слід зазначити, що перспективним напрямком наукового пошуку залишається питання забезпечення підзвітності американських судів.

Список використаних джерел:

1. Харитонов Р. Ф. Міжнародно-правовий аспект відносин між Україною та США. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2021. № 36. С. 81–89.
2. Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 08 квітня 2014 р. № 1188-VII. *Голос України*. 2014. № 70.
3. Пивовар І. В. Призначення на посаду судді: український та зарубіжний досвід. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023 № 66. С. 92–94.
4. Пильгун Н. В. До питання про історію формування американської правової системи. *Юридичний вісник*. 2018. № 4. С. 74–80.
5. Добош З. А. Конституційно-правовий статус судової влади в США: історико-правові аспекти. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2019. № 21. С. 254–263.
6. Кравчук В. М. Порівняльно-правовий аналіз окремих елементів конституційно-правового статусу судді. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2017. № 8. С. 15–22.
7. Stephen J. Shapiro The Judiciary in the United States: A Search for Fairness, Independence and Competence. *Georgetown journal of legal ethics*. 2001. Vol 14. P. 667–686.

8. Mira Gur-Arie, Russell Wheeler Judicial Independence in the United States: Current Issues and Relevant Background Information. *Case Western reserve law review*. 2001. Vol 6. P. 133–147.

9. Ralph D. Mawdsley The United States Federal Judiciary: Its Structure and Jurisdiction. *Australia & New Zealand Journal of Law & Education*. 2005. Vol 11. P. 83–90.

10. Шамрай Б. М. Зарубіжний досвід функціонування військових судів як умова гарантування конституційного права військовослужбовців на судовий захист. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 5. С. 24–27.

11. Jack G. Day Why Judges Must Make Law. *Case Western reserve law review*. 1976. Vol 11. P. 563–593.

